

YANGI O'ZBEKISTONDA TA'LIM ISLOHOTLARI VA YOSHLAR HUQUQIY MADANIYATINI OSHIRISHGA INNOVATSION PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

*Fan va texnologiyalar universiteti
Boshlang'ich ta'lim I-kurs
talabasi Adilova Said,*

Annotatsiya: Maqolada Yangi O'zbekiston huquqiy ta'lim tizimidagi islohotlar, yoshlarning huquqiy savodxonligi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishda, ularda tizimli tahliliy tafakkurni shakllantirishda samara beruvchi zamonaviy innovatsion pedagogik yondashuvlar tahlil qilingan. Har bir yondashuvning huquqiy ta'lim tizimida foydalanish imkoniyatlari misollar yordamida bayon qilingan.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РЕФОРМЫ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ

Аннотация: В статье анализируются реформы в системе юридического образования Нового Узбекистана, современные инновационные педагогические подходы, которые эффективны в повышении правовой грамотности и правовой культуры молодежи, формировании у них системного аналитического мышления. На примерах описаны возможности использования каждого подхода в системе юридического образования.

Ключевые слова: правовая культура, междисциплинарный подход, “эффект бабочки”, кластерный подход, интеграция и дифференциация дисциплин, синергетика, инкорпорация, междисциплинарный подход, гражданское общество.

EDUCATIONAL REFORMS IN THE NEW UZBEKISTAN AND INNOVATIVE PEDAGOGICAL APPROACHES TO IMPROVE THE LEGAL CULTURE OF YOUNG PEOPLE

Annotation: The article analyzes the reforms in the legal education system of New Uzbekistan, the modern innovative pedagogical approaches that are effective in improving the legal literacy and legal culture of young people, and forming a systematic analytical thinking in them. The possibilities of using each approach in the legal education system are described with the help of examples.

Key words: legal culture, interdisciplinary approach, "Butterfly effect", cluster approach, integration and differentiation of disciplines, synergetics, incorporation, cross-disciplinary approach, civil society.

Kalit soʻzlar: huquqiy madaniyat, fanlararo yondashuv, “Kapalak effekti”, klaster yondashuvi, fanlarning integratsiyalashuvi va differensiyatsiyasi, sinergetika, inkorporatsiya, kross-disciplinar yondashuv, fuqarolik jamiyati.

Tarixdan maʼlumki, hukumatlar amalga oshirayotgan islohotlarning samaradorligi mazkur islohotlar maqsadi va mazmunining shu mamlakat fuqarolari tomonidan anglab yetilishi darajasiga bogʻliq boʻlgan. Shu boisdan ham, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega boʻlgan, raqobatbardosh, har tomonlama yetuk, salohiyatli, vatanparvar hamda oʻz milliy anʼanalariga sodiqlik ruhida kamol topgan kadrlarni tayorlash masalasi barcha mamlakatlar uchun doimo diqqat markazidagi hamda davlat siyosati darajasidagi masala boʻlib kelmoqda.

Mamlakatimizda ilmiy va pedagogik faoliyatda fanlararo yondashuv masalalari va istiqbollari M.N.Abdullayeva, G.Gʻ.Gʻaffarova, G.O.Jalalovlar tomonidan keng ilmiy-falsafiy jihatdan oʻrganilgan. Mualliflar tadqiqotlarida fanlararo yondashuv masalasiga “Kapalak effekti” tarzida baho berganlar. Chindan ham bir qarashda bu masalalar arziyas, kichik boʻlib tuyulsada, sekin-asta katta natijalarga turtki boʻlishi, ulkan muvaffaqiyatlar olib kelishi aniq. “Fanlararo yondashuv, turli sohaviy bilimlardagi aloqadorlik bir obyektini turli nuqtai nazardan tekshirish zarurati tugʻilganda yuzaga keladi”. [4] Maʼlumki, fan rivojlanishi ilmiy tadqiqot usullari, metodlarining oʻzgarishlari bilan bogʻliq.

Rivojlanishning har bir davriga xos boʻlgan falsafiy-metodologik asoslari, tafakkur uslublari bor. X.Jeykobs va J.Borlandlarning fikricha, “fanlararolik – muayyan mavzu, muammo yoki hodisani koʻrib chiqish uchun bir nechta ilmiy fanlarning metodologiyasi va terminologiyasini oʻz ichiga olgan bilim turidir”. [5] Eʼtibor berib qarasak, bu yondashuvdan biz koʻp oʻrinda foydalanib kelamiz, masalan bu narsa huquqshunoslik terminologiyasida “guvohlik immuniteti”, “huquqiy immunitet”, “huquqiy media”, “adabiy oʻgʻrilik”, “yurist etikasi”, “akustik ifloslanish”, “alimentni indeksatsiya qilish” kabi atamalarning qoʻllanilishida, shuningdek huquqiy fanlar mashgʻulotlarida boshqa fanlar metod va terminlaridan, yutuqlaridan muayyan darajada foydalanishimizda koʻrinadi. Ana shundan kelib chiqib huquqiy fanlarni oʻqitish uslubiyotida ham boshqa (asosan, auditoriyaga yaqin boʻlgan) fan materiallaridan, uslubiyotidan ham foydalanish, bu fan oʻqituvchisi bilan ham “yagona maqsad” yoʻlida hamkorlik qilish (klaster yondashuvi) samarali boʻladi, deb ishonamiz.

Zamonaviy pedagog nafaqat uslubiy fikrlash va mustaqil tadqiqot ishlarini olib borish qobiliyatiga ega boʻlishi kerak, ayniqsa keng tanlov dasturlari, darsliklar,

o'qitish texnologiyalari kontekstida, balki ijodiy qobiliyatlarga ham ega bo'lishi talab qilinadi.

Ta'lim jarayonlariga zamonaviy yondashuvlarni keng joriy qilib borish masalalari ko'plab pedagog olimlarimiz tomonidan tadqiq qilingan bo'lib, oldimizda ularni huquqiy fanlar doirasiga yo'naltirish masalasi(imkoniyatlari) turibdi. Quyida an'anaviy yondashuvlardan ayrimlarini huquqiy fanlarga yo'naltirish imkoniyatlarini ko'rib chiqamiz:

Tizimli-strukturaviy yondashuv. Tizimli-strukturaviy yondashuv shundan iboratki, o'rganish predmeti o'zaro bog'langan elementlardan tashkil topgan yaxlit tizim sifatida qaralib, birinchi navbatda bu elementlar orasidagi munosabatlar va o'zaro ta'sir o'rganiladi.

Bu yondashuvda o'rganilayotgan obyektning butun bir olam tizimida tutgan o'rni, o'zaro bog'liqligi va ahamiyati kabi masalalar umumiylikdan xususiylikka tomon metodi yordamida yoritiladi.

Tipologik yondashuv esa o'rganilayotgan obyektning shu turdagi boshqa obyektlar bilan o'zaro bog'liqligi va o'ziga xos xususiyatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Kross-disciplinar yondashuv huquqiy ta'lim boshqa fanlar bilan bog'liq jihatlarni o'z ichiga oladi, masalan, iqtisod, siyosat va ijtimoiy fanlar. Bu yondashuv talabalarga huquqiy muammolarni kengroq kontekstda tushunishga yordam beradi.

Tarixiy yondashuv talaba-o'quvchilarning bir necha fanlardan olgan bilimlarini o'zaro birgalikda qo'llab umumiy xulosa chiqarishga xizmat qiladi, mustaqil, tizimli tahliliy fikrlash qobiliyatining ortishiga, masalaga turli nuqtai nazardan yondoshishga chorlaydi. Bunda bevosita konstitutsiyaviy huquq fani materiallarini davlat va huquq tarixi hamda to'g'ridan-to'g'ri tarix fani ma'lumotlariga tayangan holda o'rganishadi. Konstitutsiyaning har bir normasini o'rganishda uni qabul qilinishining tarixiy zarurati, ahamiyati ham tushunib olinsa tahliliy tafakkur, tizimli tahlil qobiliyati rivojlanadi, ma'lumotlar xotiraga mustahkam joylanadi. Bu bilan chuqur bilim va keng dunyoqarashga ega kadrlar tayorlash siyosatiga munosib hissa qo'shiladi, deb ishonamiz.

Xalqaro huquqiy masalalarga oid mavzularda ham bu yondashuvdan foydalanish nafaqat tarixiy-tahliliy fikrlashni, qolaversa huquq normasi qabul qilinishi ijtimoiy zarurat bo'lganligiga e'tibor qaratadi. Masalan, AQSH da 1913- yilda Sanoatdagi ishchilar mehnatiga haq to'lashni faqat pul ko'rinishida amalga oshirilishini ta'minlash maqsadida to'lovni tovar bilan amalga oshirgan fabrika egalari uchun jinoiy jazo chorasi belgilangan. Bu fakt ham mazkur qonunning ijtimoiy ehtiyoj mevasi ekanligini ko'rsatadi, Talaba-o'quvchilarning tarix fanidan olgan bilimlarini huquqiy fanlarda qo'llash ko'nikmasi ortadi. Mazkur yondashuvlarni ta'lim jarayonida qo'llashda albatta amaliy yo'naltirilganlik tamoyiliga amal qilish talab etiladi. Huquqiy fanlarni

o'qitishda amaliy yo'naltirilganlik tamoyilini amalga oshirishga qaratilgan ishlarning maqsad va natijalariga samarali erishish uchun quyidagi tavsiyalarga amal qilish zarur, deb hisoblaymiz:

1. O'qitish mahoratining muvaffaqiyati ko'p jihatdan uzluksizlik, olingan bilim va ko'nikmalardan boshqa dars mashg'ulotlarda ham foydalanilishi, mustahkamlanishi bilan belgilanadi. O'qituvchi malakani egallash darajasini doimiy ravishda kuzatib borishi kerak.

2. Ta'lim muassasasida talaba-o'quvchilarning ijtimoiy amaliy ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish ishlarini bir necha fan topshiriqlarining o'zaro muvofiqlashtirish orqali ham amalga oshirish imkoniyatlari mavjud. Masalan, statistik ma'lumotlar bilan ishlashga oid, my.gov.uz, lex.uz kabi portallar bilan ishlashga oid, qolaversa advice.uz, bolahuquqlari.uz kabi saytlar ma'lumotlaridan foydalangan holda kazus (muammoli masala)lar tuzib kelish, Crossword Forge kabi ilovalardan foydalangan holda mavzuga aloqador krossword shakllantirish kabi topshiriqlarda informatika(axborot texnologiyalari) fani topshiriqlari bilan muvofiqlashtirish mumkin.

3. Amaliy ishni tashkil etishda talaba-o'quvchilar harakatlari ravon tarzda tushuntirilishligi hamda aniq belgilangan maqsadga bo'ysunishi kerak.

4. Amaliy ish uchun topshiriqlar quyidagi shakllarda bo'lishi mumkin: - qisqacha talablar ("kazus tuzing", "muayyan huquq sohasiga aloqador huquqiy manbalarini yig'ing", "normativ-huquqiy hujjatlarni norasmiy tarzda turli shakllarda inkorporatsiya qiling);

- ko'rsatma va harakatlar rejalari ("mavzuga aloqador keyslarni jamoaviy tahlil qiling");

- "WENN diagrammasi" asosida qiyoslanayotgan obyektlarning o'ziga xos va umumiy xususiyatlarini ochib berib;

- "BBB" metodiga asosanib o'rgangan mavzulariga munosabat bildirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Huquqiy yetuklik – barkamollikka eltadi. "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. -T.: Adolat 2011, 7-bet.
2. Sh.M.Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent–2021. 421-bet.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida" PF-5618-son Farmoni (<https://lex.uz/ru/docs/-4149765>)
4. М.Н.Абдуллаева, Г.Г.Гаффарова, Г.О.Жалалова. фанлараро ёндашув-нинг мураккаб тизимларни тадқиқ этишдаги имконият ва истикболлари. Монография. Тошкент. "НОШИР" 2020. 5-бет. (184 б)
5. Jacobs H.H. The Interdisciplinary Concept Model: Theory and Practice (Text) / H.H,Jacobs, J.H.Borland // Gifted Child Quarterly. – 1986. – №4. – P.159-163.
6. Мирский Э.М. Междисциплинарные исследования (Текст)/ Э.М.Мирский // Новая философская энциклопедия. – М.: Мысль, 2001. Т.2. – С.518